

Na Hergešićevu tragu – kako utvrditi tekstovne korpuse novijega hrvatskoga predinformatičkoga razdoblja?

Filip Hameršak

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

SAŽETAK: Povodom stogodišnjice rođenja Ive Hergešića (1904–1977) u radu se ukratko nastoji skrenuti pozornost na neke istraživačke postupke i pomagala za koje autor drži da se u hrvatskoj komparatistici i srodnim strukama dostatno ne rabe, a mogli bi pružiti solidniji temelj raznolikim pristupima. Osim na metodološkim pogledima samoga Hergešića, tekst počiva na višegodišnjem iskustvu autorskoga i redaktorskoga posla u uredništvu Hrvatskoga biografskoga leksikona Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža.

Ključne riječi: *Ivo Hergešić, komparativna književnost, biografija, bibliografija, tekstovni korpus, Hrvatska*

Tekstovni korpus i prolegomena Ive Hergešića

Prije svega, za potrebe ovoga rada¹ tekstovni korpus priručno definiram kao ukupnost svih tekstova koje je neka osoba napisala, ili su o njoj napisani, ali i – s podrazumijevanim preklapanjima – kao ukupnost tekstova napisanih o nekoj temi te u nekom žanru; po strani pak ostavljam aktualne teorijske rasprave o međusobnu odnosu tih pojmova. Nadalje, pretežno se posvećujem pitanju kako utvrditi jedinice pojedinoga, ponajprije osobnoga tekstovnoga korpusa, tek u manjoj mjeri onomu kako doći do samih tekstova, odnosno do mogućnosti da ih se doista i pročita.

Ime hrvatskoga komparatističkoga doajena Ive Hergešića² nisam u naslov uključio iz kurtoaznih razloga, nego zbog njegova ustrajavanja na mnogobrojnim me-

¹ Sažeta inačica rada izložena je u studenom 2006. pri Odsjeku za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na znanstvenom skupu »Hrvatska komparatistika u europskom kontekstu«. Dostupnost citiranih internetskih stranica provjerena je 26. rujna 2007., uoči predaje teksta.

² O njem usp. D. Detoni-Dujmić (D.D.D.), »Hergešić, Ivo«, u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, Zagreb 2002., str. 539–540. te predgovor Mirka Tomasovića petosvećanim *Izabranim književnim djelima Ive Hergešića* (Zagreb 2005).

todoškim, mahom bibliografskim predradovima. Za njih se, naime, uporno zauzimao povezujući ih i sa statističkom obradbom te medijskom analizom, a sa sličnim se obrazloženjem prihvatio i izradbe temeljnoga, no nedovršena priručnika o hrvatskim novinama i časopisima.³ Među ostalim, vrativši se iz Pariza, gdje je na Sorbonni polazio predavanja znamenita Fernanda Baldenspergera, objavio je 1932. vlastitu programatsku knjigu *Poredbena ili komparativna književnost*, u kojoj uspoređujući svojega profesora s djelom njegova prethodnika Josepha Textea sa svojevršnim udivljenjem ističe: »Baldenspergerovo dokazivanje je mnogo dublje, i što je glavno, sustavnije. [Istražujući francusku recepciju Goetheova djela] On redom pretražuje sve moguće i nemoguće periodike, poimence novine i nestručne revije, da utvrdi tragove stranog utjecaja, fluktuacije javnog mišljenja, razvitak, što ga doživljuje koje slavno ime u stranome svijetu itd.«⁴. Na drugom mjestu za nj bez ironije dodaje »tek što nije prevrtao redarstvene arhive«⁵, a u skladu je s izloženim i njegov osobni nacrt istraživanja hrvatske recepcije Charlesa Baudelairea. Trebalo bi, kaže Hergešić, »ustanoviti najprije, kad je hrvatska javnost prvi put saznala za Baudelairea... bilo bi dosta rano ako počnemo pretraživati sustavno sve periodične publikacije u Hrvatskoj od šezdesetih godina do danas.«⁶ To je velik posao, ali tako treba raditi, jer se često kakvi zanimljivi podaci skrivaju na mjestu, kojemu se nikad ne bismo nadali ni dosjetili.«⁷ U knjizi potom slijedi nizanje primjera, od Baudelaireova oponašatelja Bože Lovrića (začudo, pritom se ne navodi ni godina ni periodik) preko prijevoda Milivoja Šrepela (*Vienac*, 1889) do Dragutina Domjanića i Ljubomira Marakovića, a odlomak se završava pitanjem o tom kada ćemo dobiti sličnu studiju za Dantea i Shakespearea.⁸

Današnje značenje Hergešićevih postavka

I doista, kakvo je u tom pogledu stanje u naše dane, sedamdesetak godina nakon citiranih napisa? Primjerice, u istovrsnoj knjizi *Uvod u komparativnu književnost* Miroslav Beker Hergešićeve smjernice promatra dobrohotno, ali i kritički, pridajući im biografsko-pozitivističku oznaku ipak prevladanih nastojanja.⁹ Metodološki pak prvi koraci, na kojima Hergešić toliko inzistira, u tom se djelu gotovo i ne spominju. Kazati, poput njemačkoga filozofa, da je s prljavom vodom izbačeno

³ I. Hergešić, *Hrvatske novine i časopisi do 1848.*, Zagreb 1936., str. 5–11.

⁴ Isti, *Poredbena ili komparativna književnost*, Zagreb 1932., str. 30–31.

⁵ *Isto*, str. 75.

⁶ Baudelaireova najznamenitija zbirka *Cvijeće zla* objavljena je 1857. u Parizu.

⁷ *Isto*, str. 73.

⁸ *Isto*, str. 72–74.

⁹ M. Beker, *Uvod u komparativnu književnost*, Zagreb 1995., str. 14–16.

dijete, bilo bi odviše strogo, no ne i sasvim neprimjenjivo. Koncept utjecaja i druge Hergešićeve postavke svakako je trebalo revidirati, no njegova tehnika prikupljanja osobnih i predmetnih korpusa – prema mojem mišljenju – dobiva na značenju ne samo još uvijek prisutnim proučavanjem djela i recepcije pojedinih autora, nego i urastanjem tradicionalne književne povijesti u interdisciplinarno imagološko, tematoško, kulturološko i teorijsko područje nejasnih granica i prepletenih odvojaka. Uostalom, u vezi s potrebom da se utvrde osobni tekstovni korpusi, u svijetu se već više od desetljeća – premda se to iz domaćih visokoškolskih nastavnih programa toliko i ne vidi – govori o svojevrsnom »biografskom obratu« u društvenim, ali i humanističkim znanostima.¹⁰

Odakle početi? Internetski izvori

Dakle, kako bi se u književno-komparatističkim i uopće srodnim istraživanjima danas moglo početi Hergešićevim metodološkim tragom? Premda se rad odnosi ponajprije na utvrđivanje tekstovnih korpusa novijega hrvatskoga predinformatičkoga razdoblja,¹¹ krenuti je od suvremenih internetskih izvora, napose od dvaju najopsežnijih, ujedno i s najizrazitijom tendencijom trajnoga proširenja. Prvi je Hrvatska znanstvena bibliografija (CROSBİ), pokrenuta 1997. u suradnji Knjižnice Instituta »Ruđer Bošković« i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, koja potkraj 2007. raspolaže s iscrpnim i višestruko pretraživim podacima za više od 150 000 znanstvenih i popularnih radova hrvatskih znanstvenika.¹² Neprestance ju dopunjuju sami autori (to im je, uostalom, i uvjetovano odredbama matičnoga ministarstva), pri čem se netočnosti, pa i zlorabe u najnovije vrijeme nastoje izbjeći ili ukloniti susta-

¹⁰ Usp. npr. B. Roberts, *Biographical Research*, Buckingham–Philadelphia 2002., str. 3–5. te, u cijelosti, zbornik *The Turn to Biographical Methods in Social Science*, London–New York 2000. Našemu pak umnogome sličnije stanje u susjednoj državi prigodno je, no programatski i – rekao bih – kvalificirano, prosudio D. Stanić (Ivan Negrišorac): »U proučavanju književnosti i umjetnosti, međutim, moderne metodološke orijentacije, koje su u srpskoj kulturi preovladale u drugoj polovini dvadesetog veka, sasvim su eliminisale interesovanje za biografske činjenice. Biografistika je dobila status prednaučnog, preliminarnog istraživanja lišenog veće vrednosti. [...] Mislim, stoga, da bi izradu biografija morali da vratimo na spisak mogućih tema za magistarske i doktorske radove, ako nikako drugačije a ono bar u obliku izrade intelektualnih biografija koje uključuju precizan opis poetičkih naklonosti pisca, njegove lektire, književnih simpatija, filozofskih, idejnih, političkih ubjeđenja, specifičnosti razvoja ličnog i kolektivnog ukusa itd. Pišući ovakav tip biografije, njen autor ne ostaje u krugu čiste životne faktografije nego rekonstruiše unutrašnji univerzum pisca, opisuje njegov pogled na svet, pojedinačne stavove i vrednosnu argumentaciju, te na taj način otvara vidike ka suštinskom razumevanju samog književnog dela, ka imanentnoj analizi teksta i ka prostorima intertekstualnosti.« »Preporod srpske biografistike«, U: *Letopis Matice srpske*, Novi Sad 2006., sv. 6, str. 1166–1167.

¹¹ Pri čem se zbog opširnosti teme ne mogu posebno osvrnuti na referentna djela općega značaja i tekstovne korpusne hrvatske dijaspore, niti podrobnije na izvore i pomagala bivših državnih tvorevina što su obuhvaćale hrvatske krajeve.

¹² Usp. <http://bib.irb.hr/>, napose http://bib.irb.hr/o_projektu.

vom autentifikacije elektroničkoga identiteta sa zaporkom (AAI@EduHr)¹³ te uređivačkim zahvatima administratora. Naravno, prema iznesenoj podjeli sami radovi uneseni u Hrvatsku znanstvenu bibliografiju ne pripadaju korpusu predinformatičkoga razdoblja, nego posredno – evidencijom novonastalih bibliografija, biografija i inih tematski koncipiranih tekstova – pomažu u njegovu istraživanju. Pritom valja spomenuti i nerijetko iskorištenu mogućnost da se u bazu unesu rukopisni radovi, odnosno oni koji su još uvijek u – katkad višegodišnjem – postupku objavljivanja.

Spomenuta ograda u vezi s razgraničenjem predinformatičkoga razdoblja tek djelomice, zbog znatne retrospektivne sastavnice, vrijedi i za glavne bibliografije, odnosno kataloge dostupne na mrežnim stranicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice (NSK).¹⁴ Krovni (»skupni«) računalni katalog onaj je Knjižnično-informacijskoga sustava CROLIST, u koji je, osim NSK, umreženo još nekoliko desetaka hrvatskih knjižnica, katkad i preko skupnih kataloga nižega ranga.¹⁵ Premda je riječ o iznimnom pothvatu, upozoriti je kako u nj zbog različnih standarda nije uključeno nekoliko znatnih elektronički katalogiziranih knjižničnih fondova, primjerice oni Knjižnica grada Zagreba¹⁶, Knjižnica Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu¹⁷ te Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti¹⁸. Neočekivaniji je pak nedostatak raskorak između kataloga NSK uključena u CROLIST i aktualnoga, neprikladno nazvana »Online katalog NSK«¹⁹ – prvi za drugim zaostaje više od godinu dana²⁰ Sa stajališta običnoga korisnika – ne ulazeći ovdje u razmatranje stvarne mogućnosti i materijalnih pretpostavka da se stanje poboljša – zamjetna je i prilična sporost postupka upisa, napose podataka o člancima u periodicima (nije uvijek jasan ni ključ prema kojem su ti izabrani) te ispuštanje, osim samoga imena autora, radova objavljenih u zbornicima. Ukratko, s obzirom na to, posebice što se tiče obradbe tekućih publikacija, ako istražujemo neki hrvatski tekstovni korpus, stanje Online kataloga NSK preporučljivo je uvijek dopuniti provjerom u CROLIST-u (budući da

¹³ Usp. <http://bib.irb.hr/obavijesti/070205-aa1>.

¹⁴ Usp. <http://www.nsk.hr> i <http://www.nsk.hr/DigitalLib.aspx?id=8>.

¹⁵ Usp. <http://www.nsk.hr/DigitalLib.aspx?id=156>.

¹⁶ Usp. <http://www.kgz.hr>.

¹⁷ Usp. <http://www.knjiznice.ffzg.hr>.

¹⁸ Usp. <http://knjiznica.hazu.hr/uvodh.htm>.

¹⁹ Usp. <http://katalog.nsk.hr>. Na naslovnici, naime, stoji: »Katalog NSK skup je zapisa za grad u koju se nalazi u fondu NSK; knjige koje su u tisku u Republici Hrvatskoj (CIP – katalogizacija u publikaciji); grad u iz drugih knjižnica u Hrvatskoj koja se obrađuje u različitim projektima NSK, npr. retrospektivna katalogizacija starih knjiga i Croaticae do 1945. ili bibliografija hrvatskih latinista, a nisu nužno u fondu NSK.«

²⁰ Tijekom prelaska na noviju inačicu kataloga u programskom sustavu Voyager u sustavu CROLIST ostala je zastupljena starija, koja se više ne ažurira, na što – na žalost – korisnici nisu prikladno upozoreni.

pretražuje i širu knjižničnu mrežu), Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji (u svojem području postiže veću ažurnost, doduše uz manju vjerodostojnost) te katalogizima Knjižnica Filozofskoga fakulteta (popisuju se, primjerice, i naslovi radova u zbornicima) i Knjižnice HAZU (osim zbirke rukopisa i tiskanih publikacija bibliografski su obrađena sva izdanja od osnutka te ustanove, napose iscrpno njezin *Rad* od 1986).²¹

Jednako je, međutim, složeno i pitanje retrospektivna unosa bibliografskih jedinica u navedene računalne kataloge NSK. Premda odrednice izložene na mrežnim stranicama te ustanove mogu uputiti na suprotno, ni Online katalog NSK ni njegova starija inačica uključena u CROLLIST ne daju uvid u cjelinu njezina fonda. Starije su publikacije, naime, u njima obrađene tek selektivno, pa i za mnoga djela hrvatskih autora valja također pregledati internetski pretražive kataloge što se sastoje od skeniranih klasičnih listića.²² Na taj su način digitalizirani katalogi knjiga do 1975. i od 1976. do 1990.,²³ tri kataloga Zbirke zemljopisnih karata i atlasa, 13 kataloga Zbirke rukopisa i starih knjiga te tri kataloga Zbirke muzikalija i audiomaterijala, ali ne i listićni katalogi periodike do 1978. i od 1979. do 1990., ni stručni katalogi (jedan sastavljen prema sustavu same NSK, drugi prema Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji) te skupni katalog knjiga u drugim knjižnicama. Zbog takve šarolikosti – o kojoj se po svem sudeći mogu dobiti samo usmene upute – nimalo ne čudi što mi je čak više priznatih znanstvenika znalo u raspravi reći da stanovita knjiga ili časopis nije u posjedu NSK – jednostavno ih nisu mogli pronaći. Uzgredna je poteškoća i to što su digitalizirani katalogi prethodno bili na dugogodišnjem udaru korisnika, pa je znatan broj listića – prije dovršetka njihova skeniranja – bio istrgnut i zagubljen. U svemu, iz navedenih, ali i uobičajenijih razloga, u koje ovom prigodom ne ću ulaziti, jer ih i manje iskusni korisnici – nadam se – podrazumijevaju, radi utvrđivanja hrvatskih tekstovnih korpusa nikada nije naodmet posjetiti i internetske kataloge nacionalnih knjižnica u Beču²⁴, Budimpešti²⁵, Ljubljani²⁶ i Beogradu²⁷ te ostalih bližih ili daljih bibliotekarskih središta²⁸.

²¹ O sa stajališta korisnika zasad manje korisnom projektu Hrvatskih tekućih bibliografija (niz A – knjige, niz B – prilozi u časopisima i zbornicima, niz C – serijske publikacije) usp. <http://www.nsk.hr/DigitalLib.aspx?id=76>.

²² Usp. <http://www.nsk.hr/DigitalLib.aspx?id=75>.

²³ Prema popratnom tekstu, samo katalogi knjiga imaju zajedno gotovo milijun listića. Ni oni se ne ažuriraju, pa će nasuprot očekivanju korisnik, primjerice, u njima uzalud tražiti knjigu objavljenu do 1990. ako ju je knjižnica nabavila 1991. ili poslije.

²⁴ Usp. <http://www.onb.ac.at>.

²⁵ Usp. http://www.oszk.hu/index_hu.htm.

²⁶ Usp. <http://www.nuk.si>.

²⁷ Usp. <http://www.nbs.bg.ac.yu>. Na toj je adresi dostupno i skenirano, a u zagrebačkim knjižnicama pak knjižno četrnaestovesičano izdanje Narodne biblioteke Srbije *Katalog knjiga na jezicima jugoslovenskih naroda 1868–1972* (Beograd 1975–1989) s približno 200 000 naslova.

²⁸ Skupni katalog (metakatalog) europskih nacionalnih knjižnica dostupan je na <http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/index.html>, a knjižnica u svijetu, primjerice, na <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html> te <http://www.worldcat.org>.

Glavne internetski nedostupne bibliografije knjiga i članaka

Od tiskanih, internetski nedostupnih hrvatskih bibliografija knjiga najopsežnija je pri NSK sastavljena *Grada za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835–1940* (Zagreb 1982–1999; 25 svezaka s približno 66 000 jedinica). Iako je niz, čini se, dovršen bez najavljenih kumulativnih kazala i drugih pomagala, riječ je o veoma preglednom djelu u kojem su jedinice – uvrštene po »nacionalnom, jezičnom i teritorijalnom principu« – poredane abecedno prema autoru ili naslovu²⁹ te popraćene informativnim uvodom o prijašnjim fragmentarnijim nastojanjima³⁰. Stoga više iznenađuje što ga – prema mojim spoznajama – književni znanstvenici rijetko rabe, a još rjeđe navode kao polazište, premda je nezaobilazan izvor za svaki sustavniji pristup cjelini korpusa nekoga žanra, teme ili osobe.³¹

Sličnoga je značenja bila *Bibliografija Jugoslavije* što je od 1950. izlazila u nakladi beogradskoga Bibliografskoga instituta FNRJ (poslije Jugoslovenski bibliografski institut, danas Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut).³² Za razliku od *Grade*, riječ je tekućoj, a ne retrospektivnoj bibliografiji knjiga, brošura i muzikalija te članaka u serijskim publikacijama, objavljivanoj uglavnom u mjesečnim sveščićima, pri čem su potomnji dodatno bili razdijeljeni u niz A – društvene znanosti, niz B – prirodne znanosti i niz C – umjetnost, šport, filologija, književnost. Upravo ta razdijeljenost prilično otežava pretraživanje, jer skupna imenska i predmetna kazala postoje samo za prva godišta. Širina pokrivenosti znatna je – do početka 1960-ih iscrpnije se obrađivao i dnevni tisak – no dojam je da su publikacije s područja Slovenije, Hrvatske te Bosne i Hercegovine ipak razmjerno manje zastupljene.

Zato se korisna nadopuna u području periodike, posebice za proučavatelje popularne kulture (ali i za osoblje Međunarodnoga kaznenoga suda za bivšu Jugoslaviju!), može naći u bivšoj Vjesnikovoj novinskoj dokumentaciji, u kojoj je od 1964. prikupljeno oko 12 milijuna tekstova (pretežno u obliku isječaka, manjim dijelom digitalizirano), što se odnose na približno 100 000 osoba. Neizvjesna pretvorbeno sudba cijeloga odjela, građe i zaposlenika nedavno je, po svem sudeći, odlučena nedavnim priključenjem

²⁹ Budući da je glavnina posla na toj bibliografiji obavljena prije internetizacije svjetskih bibliotekarskih središta, nije, primjerice, popisan znatan broj djela hrvatskih autora objavljenih u inozemstvu (usp. npr. navedene knjige književnika Mirka Jelušića s onima u šestom svesku *Hrvatskoga biografskoga leksikona*).

³⁰ Potpisuje ga glavni urednik Petar Rogulja.

³¹ Na žalost, ni u trosveščanoj *Povijesti hrvatskoga romana* K. Nemeća (Zagreb 1994–2003) ni u popratnom intervjuu Ivani Mikuličin (»Hrvatska je književnost zapravo nepročitana«, *Jutarnji list*, Zagreb 2003., br. 1734, str. 62–63), u kojem se nalaze neka dodatna objašnjenja, ne daju se podatci o metodologiji utvrđivanja polaznoga korpusa (što bi se npr. moglo učiniti upravo upućivanjem na *Gradu*), pa za neke romane nije jasno jesu li autoru ostali nepoznati, ili ih je nakon čitanja – u prvom koraku selekcije što ga spominje – svrstao među nedostatno književno vrijedne da bi bili obrađeni.

³² Usp. <http://www.jbi.bg.ac.yu/index.php/Istorijat>.

Hrvatskoj izvještajnoj novinskoj agenciji (HINA),³³ no mogućnost porabe te dokumentacije još uvijek nije ponuđena na njezinim internetskim stranicama.³⁴

Nedostatno recipiran bibliografski prinos Leksikografskoga zavoda

Što se pak tiče tekstova objavljenih u starijoj južnoslavenskoj periodici, razdoblje od njezinih početaka, tj. od kraja XVIII. st. do 1940. obrađeno je u 17 svezaka *Bibliografije rasprava, članaka i književnih radova* u nakladi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža (Zagreb 1956–2004). Sedam svezaka odnosi se na književne i književno-znanstvene tekstove, četiri na povijest, pomoćne povijesne znanosti i arheologiju, po dva na kazalište u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini te glazbu, a po jedan na likovne umjetnosti i djelo Miroslava Krleže.³⁵ Manje je, međutim, poznato, da – kolikogod je riječ o vrijednom izdanju – postoji i umnogome potpunije pomagalo. Naime, navedena je *Bibliografija* nastala odabirom iz znatno opsežnijega kataloga što je početkom 1950-ih bio izveden kao temelj za enciklopedijski program Leksikografskoga zavoda i znanstveni rad uopće. Njime su obuhvaćeni članci jezično, teritorijalno i dijelom tematski povezani s južnim Slavenima od kraja XVIII. stoljeća do 1945 (za razliku od djelomice zaokružena niza *Bibliografije*, obrađeno je i razdoblje NDH te partizanski tisak)³⁶. Sudjelovanjem istaknutih instruktora i redaktora (poput Mate Ujevića, Eve Verone, Branke Hergešić i Ive Horvata) te 700 popisivača³⁷ u 800 knjižnica bilo je detaljno obrađeno 6000 periodičnih publikacija, uključujući i dnevne novine. Bibliografski su podatci prvo po mjestu i redu objavljivanja upisivani u 2200 rukopisnih svezaka, potom uneseni na kartice, koje su poslije razvrstane u standardni autorski, predmetni i stručni katalog. Tako se svaki od 2 200 000 bibliografskih opisa može naći slijedom četiriju kriterija. U Katalogu je zastupljeno oko 100 000 autora, od toga 30 000 stranih (u trenutku popisivanja). Premda su mnogi tekstovi namjerno ispušteni kao nevrijedni, zahvat je ostao veoma širok – u njem se, primjerice, može naići na odvjetnika koji je objavio ukupno tri članka iz financijskoga prava 1930-ih i još kao gimnazijalac osam pjesama u *Pobratimu* 1910–12. Radi daljnje ilustracije značenja

³³ Usp. npr. <http://www.net.hr/vijesti/page/2007/07/10/0319006.html>.

³⁴ Usp. <http://websrv2.hina.hr/hina/web/index.action>.

³⁵ Usp. npr. D. Sečić, »Doprinos Mate Ujevića razvoju hrvatske bibliografije«, u: *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, Zagreb 2004., br. 3–4, str. 15–24.

³⁶ Samo svesci *Bibliografije rasprava* objavljeni nakon 1990. obuhvaćaju i razdoblje 1941–45., pri čem je u svescima što se odnose na kazalište predmetno područje suženo na Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu. Ipak, naglasiti je, u odnosu na polazni Katalog – prema izjavama suradnika – da su u tom izdanju mnoge bibliografske jedinice dodane, ispravljene ili dopunjene razriješenim pseudonimima.

³⁷ Nekima od njih, u to doba politički nepodobnima, popisivanje u knjižnicama vlastitoga grada bijaše dobrodošao izvor prihoda – npr. Alija Nametak svoju suradnju spominje u knjizi *Sarajevski nekrologij*, Zürich 1994.

Kataloga za ustanovljivanje tekstovnih korpusa, navest ću neke brojke u njem popisanih objavljenih autorskih tekstova: Cezara 0, Cicerona 20, Vergilija 20, Dantea 65, Marka Marulića 20, Williama Shakespearea 90, Charlesa Baudelairea 250³⁸, Marka Twaina 440, Lava N. Tolstoja 2110, Ksavera Šandora Gjalskoga 300, Luigija Pirandella 80³⁹, Williama B. Yeatsa 10⁴⁰, Jamesa Joycea 0, Jaroslava Haška 200⁴¹ te Virginije Woolf 1⁴², Arthura Schopenhauera 50⁴³, Ljudevita Gaja 100, Ante Starčevića 150 i Stjepana Radića 1800. Poučna je i statistika tekstova objavljenih o navedenim autorima i njihovim djelima: o Cezaru 10, Ciceronu 15, Vergiliju 30, Danteu 310, Maruliću 200, Shakespeareu 1240, Baudelaireu 50⁴⁴, Twainu 200, Tolstoju 1710, Gjalskom 400, Pirandellu 200, Yeatsu 10⁴⁵, Joyceu 20⁴⁶, Hašku 20 i Virginiji Woolf 10⁴⁷, o Schopenhaueru 70⁴⁸, Ljudevitu Gaju 500, Anti Starčeviću 700 te čak 4000 o Stjepanu Radiću. Zanimaju li nas tematske, a ne osobne odrednice, zastupljenost predmetnih jedinica je, primjerice, ovakva: Amerika 2400, Irska 250, Trst 2000, Venecija 800, Rim 1500, Turci (uključujući Osmansko Carstvo) 1800, Cigani (Romi) 300, Matica hrvatska 900, Dreyfuss (afera) 30, Hamidije (turska krstarica iz Balkanskih ratova) pet, a s po jednim člankom zastupljene su etnografska izložba u Moskvi 1867., izložba poštanskih maraka u Hamburgu 1925. te izložba pasa u Zagrebu 1930.⁴⁹

Uz taj bibliografski katalog u prostorijama Leksikografskoga zavoda nalazi se i tzv. pseudonimarij, tj. manji katalog u kojem su osim pseudonima razriješeni i mnogobrojni znakovi te šifre kojima su se potpisivali autori članaka zastupljenih u

³⁸ Najranije ga je za pravašku *Hrvatsku* 1886. preveo »S. C. Morski«, što nije bilo poznato Hergešiću.

³⁹ Prvi njegov tekst u nas objavljen je već 1903. u *Ĵadranu*.

⁴⁰ U Srbiji 1908. Srpski književni glasnik, na području Hrvatske 1929. *Ĵutarnji list*.

⁴¹ Prvi u petrinjskom Banovcu 1910. i celjskom *Narodnom listu* 1912. Katalog, primjerice, podsjeća da je u *Književnim horizontima* 1936. Ljudevit Jonke objavio dopunu Vračarevićeva prijevoda *Dobroga vojaka Švejka* u kojem je bilo izostavljeno poglavlje o vjerskom poticanju oružanih sukoba.

⁴² To je ulomak iz *Orlanda* što ga je prevela Isidora Sekulić u *Srpskom književnom glasniku* 1929.

⁴³ Prvi njegov tekst zabilježen je u *Laibacher Wochenblattu* 1815., prvi u nas u *Slozi* 1870.

⁴⁴ Prvi je o njem, čini se, pisao neki W. A. u *Hrvatskom svjetozoru* 1877; Lovrićeva pjesma, koju Hergešić spominje bez navoda o godini i časopisu, popisana je tek u *Viencu* 1903.

⁴⁵ Prvi u nas u *Novostima* 1923. i *Novom dobu* 1924.

⁴⁶ Prvi u nas u *Viencu* 1928. i *Savremeniku* 1929 (sam Hergešić); zanimljivo je da se nekrologom javila jedino *Hrvatska straža* 1941.

⁴⁷ *Letopis Matice srpske* pisao je prvi o njoj 1928., u nas pak Stanislav Šimić u *Književniku* 1930.

⁴⁸ Prvi tekstovi o njem objavljeni su u novosadskom *Ĵavoru* 1884. te zagrebačkim periodicima *Balkan* (1886) i *Vienac* (1888).

⁴⁹ Za jedan od rijetkih članaka u kojima se upozorava na značenje bibliografskih prinosa Zavoda, navlastito Kataloga, usp. C. Jelavich, »The Importance of the Leksikografski zavod to the Scholar«, u: *Slavic Review*, Chicago 1962., br. 2, str. 330–335.

glavnom katalogu. U njegovu se sastavljanju 1950-ih pošlo od objavljenoga pregleda bibliotekara NSK Marcela Vidačića⁵⁰, koji je – koliko sam mogao ustanoviti – u većoj mjeri proširen, posebice podacima o autorstvu u dnevnim novinama i tjednicima (znatnu pomoć pružili su suvremenici poput Joakima-Joea Matošića i Josipa Horvata). Drugo malo poznato pomagalo koje valja spomenuti kad se govori o Katalogu, a za razliku od pseudonimarija dostupno je i izvan Zavoda,⁵¹ detaljan je popis gotovo svih periodičnih publikacija u južnih Slavena od kraja XVIII. st. do 1945., nazvan *Grada za bibliografiju jugoslavenske periodike*, nastao u redakciji Mate Ujevića također usporedno s Katalogom; osim podataka o naslovima, podnaslovima, početnoj godini i mjestu izlaženja, popis sadrži i signature za 762 knjižnice u kojima se čuvaju najpotpuniji fondovi navedenih periodika.⁵²

Premda su bibliografske publikacije i fondovi Leksikografskoga zavoda bili temelj mnogim izvanzavodskim istraživačkim pothvatima što su trebali poći od utvrđivanja nekoga tekstovnoga korpusa, spominje ih se tek u omalenu broju znanstvenih i publicističkih radova.⁵³ Događa se tako da se znanje o postojanju i otvorenosti Kataloga za tzv. akademsku zajednicu među potencijalnim istraživačima nedostavno širi, pa i da se objavljuju djela kojima bi uvid u kataloške jedinice bio omogućio potpuniju ili čak drukčiju osnovu. Primjerice, u inače poticajnoj knjizi Ivana Buzova o hrvatskoj recepciji Freudove misli,⁵⁴ kao prvi spomen Freudova imena u nas navodi se članak L. Thallera (1917), a kao prva zasebna obradba članak M. Schlesingera (1925), oba tiskana u *Liječničkom vjesniku*, no jedna od 130 kataloških kartica s predmetom »Freud, Sigmund« potomnju dataciju po svem sudeći pomiče za dvije godine ranije.⁵⁵ Nema, nadalje, sumnje da su se Katalogom, osim drugim izvorima i vlastitim biobibliografskim istraživanjima, koristili i neki suradnici *Leksikona pisaca Jugoslavije* Matice srpske (Novi Sad 1972–1997),⁵⁶ koji zbog svoje re-

⁵⁰ M. Vidačić, »Pseudonimi, šifre i znakovi pisaca iz hrvatske književnosti«, u: *Grada za povijest književnosti hrvatske*, knj. 21, Zagreb 1951., str. 7–141.

⁵¹ Autorski dio Kataloga i pseudonimarij skenirani su te se mogu pretraživati na intranetu Zavoda.

⁵² Ta je *Grada* tiskana u *Analima Leksikografskoga zavoda FNRJ*, sv. 2, Zagreb 1955., str. 5–442.

⁵³ Tvrdnju temeljim na uvidu u popis korisnika Kataloga što se s prekidima vodio od 1962. Zadnjih godina korisnici svojim potpisom i formalno prihvaćaju obvezu citiranja, no stanje se tek polako popravlja.

⁵⁴ I. Buzov, *Freud i Hrvatska*, Zagreb 2000., str. 46–47.

⁵⁵ –e.: »Freudova psihoanaliza«, *Savremenik*, Zagreb 1923; indicije autorstvo povezuju s Milanom Begovićem.

⁵⁶ Zadnji, četvrti svezak, dosegno je slovo Nj, no rad se, uz neke koncepcijske promjene, nastavlja.

levantnosti za korpusnu problematiku također zaslužuje spomen u ovom kratkom pregledu. Međutim, dijelu tih autora Katalog vjerojatno nije bio dostupan, pa su se oslonili na spomenutu *Bibliografiju rasprava, članaka i književnih radova* Leksikografskoga zavoda što – kako je rečeno – u većini svezaka mjesto do 1945. dopire samo do 1940. S toga se razloga,⁵⁷ među ostalim, u natuknici o književniku, kritičaru i publicistu Vladimiru Jurčiću nasuprot gotovo potpunoj, iako sumarno izraženoj prijeratnoj suradnji u periodici, njegovo objavljivanje u novinama i časopisima 1941–45. uopće ne spominje, a na isti je način, štoviše godinom 1938., ograničen i popis literature. Znatnija pak teškoća nastupa kad se polazeći od te nepotpune natuknice u Hrvatskoj objavi monografija o Jurčiću što pretendira na ozbiljan pristup.⁵⁸ U toj se, naime, knjizi ne obrađuju njegovi tekstovi objavljeni za boravka u Sarajevu 1941–45. u *Novom beharu*, *Sarajevskom novom listu* (poslije *Novom listu*), *Osvitu*, *Sarajevskoj hrvatskoj pozornici*, *Hrvatskoj misli*, *Hrvatskoj rieči*, *Hrvatskom kružovalu*, *Novinama*, *Hrvatskom sjeveru*, *Vrhbosni* i *Narodnoj uzdanici*, ni u tom razdoblju o njem objavljeni radovi.⁵⁹ Osim užih književnoznanstvenih posljedaka toga propusta, zanemarivanje Jurčićeve djelatnosti u NDH, tijekom koje se osvrtao i na politička te ratna zbivanja, kadšto izravno, češće u borbenoj pa i propagandističkoj poeziji, nastupajući i na sarajevskom radiju, onemogućilo je i primjereniju kontekstualizaciju njegove tragične smrti nakon što je u lipnju 1945. odveden iz maksimirskoga logora.⁶⁰

Kad se govori o bibliografijama tekstova objavljenih u periodici, podsjetiti je načelno i na dobar, no neredovito prakticiran običaj da uredništva časopisa –katkad i novina – s duljom tradicijom izlaženja osim godišnjih sadržaja objavljuju opsežnije popise u njima tiskanih priloga; znatno rjeđe takvim se pothvatima pristupa i neovisno. Zbog njihova značenja izdvojiti ću bibliografiju *Hrvatska revija 1951–2000*. Leksikografskoga zavoda i petosveščanu *Bibliogra-*

⁵⁷ Ideološke razloge zbog kojih bi netko želio izbjeći spomen periodika što su izlazili u NDH isključujem jer se ti ipak navode u drugim natuknicama.

⁵⁸ M. Kurtak i V. Strugar, *Ogledalo vremena. Život i književno stvaralaštvo Vladimira Jurčića*. Bjelovar 1999.

⁵⁹ U Katalogu su, među ostalim, popisani članak autora Z. S. što sadrži suvremenu Jurčićevu bibliografiju (*Hrvatska misao*, 1944) te osvrt Envera Čolakovića na značenje Bosne u Jurčićevu stvaralaštvu (*Osvit*, 1944).

⁶⁰ Prema izjavi njegova brata Zvonimira što je prenose Strugar i Kurtak ubijen je kraj jame Jazovke. Općenito usp. F. Hameršak, »Jurčić, Vladimir«, u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6, Zagreb 2005., str. 597–598.

fiju hrvatskih književnih časopisa 19. stoljeća (Zagreb 2006–2007) Vinka Brešića i suradnica.⁶¹

Završne napomene

Uzgređice, u vezi s utvrđivanjem tekstovnih (napose osobnih) korpusa uputiti je i na one vrste tekstova što ih, za razliku od većine obrađenih u standardnim književnim nizovima (*Stari pisci hrvatski*, *Pet stoljeća hrvatske književnosti* i *Stoljeća hrvatske književnosti*) te – primjerice – u *Leksikonu hrvatskih pisaca* (Zagreb 2000), nešto rjeđe podrazumijevamo. Neobično iscrpan dvosveščani *Repertoar hrvatskih kazališta 1840–1860–1980*. (Zagreb 1990) i njegov nastavak *Repertoar hrvatskih kazališta* (Zagreb 2002) glavnoga urednika Branka Hećimovića nezaobilazan je za podatke o dramskim izvedbama, autorima, prerađivačima i redateljima, dvosveščani *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske* (Zagreb 2006–2007) početno je pomagalo za utvrđivanje posjednika rukopisnih književnih i inih ostavština, šestosveščani *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu* (Zagreb 1991–2000) podrobno nas upoznaje s dotičnim fondom (među ostalim, s rukopisnim primjercima objavljenih ili neobjavljenih djela, korespondencijom i arhivama časopisa poput *Nove Evrope*)⁶², a znatne se zbirke sličnoga sadržaja te priručna pomagala čuvaju i u arhivima triju odsjeka Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU,⁶³ odnosno – zapisi usmenoknjiževnih tekstova – Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu.

⁶¹ Obje su providene kazalima, no prva je sustavnije zamišljena i izvedena. Većoj uporabljivosti *Bibliografije hrvatskih književnih časopisa 19. stoljeća* (u kojoj je popisano 48 odabranih časopisa od *Dani-cze do Života*) i njezinih predviđenih nastavaka, posebice za utvrđivanje osobnih korpusa, pridonijela bi poraba pseudonimarija Leksikografskoga zavoda mjesto objavljena Vidačićeva rada. Inače, u vrijednoj Brešićevoj uvodnoj studiji nema osvrta na prethodna, u znatnoj mjeri podudarna bibliografska nastojanja Leksikografskoga zavoda, pa o tom kako ih autor prosuđuje mogu tek nagađati. Nema, naime, sumnje da je *Bibliografija hrvatskih književnih časopisa 19. stoljeća* po načelu redanja jedinica novo i korisno, a za obrađene časopise vjerojatno i potpunije djelo od Kataloga (koji, na kraju krajeva, i nije objavljen), no ipak se ne mogu oteti dojmu da se uz nešto više koordinacije barem približan rezultat (svakako za bitno veći broj periodika i šire razdoblje) mogao lakše postići digitalizacijom i računalnim prestrukturiranjem postojećih zapisa, nego ponovnim popisivanjem *de visu* uza sve skopčane poteškoće (dostupnost građe, prepisivačke pogreške itd.). Možda bi se na konačan rezultat naposljetku dulje čekalo, no troje bi autora svoj višegodišnji visokokvalificirani trud bilo slobodno uložiti u znanstveno-istraživačke postupke koje strojevi još uvijek ne mogu obaviti.

⁶² Katalog se odnosi na stanje 1980., a sastavio ga je Šime Jurić.

⁶³ Pregledi ostavština povremeno se objavljuju u *Kronici Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU*. Za njihov popis usp. http://mahazu.hazu.hr/OdsjekPHK/Ost_OPH-Knj.html.

Time bih ujedno priveo kraju svoj pokušaj da slijedom svojih iskustava u uredništvu *Hrvatskoga biografskoga leksikona* ukratko iznesem nekoliko praktičnih smjernica s mogućim metodološkim implikacijama. Stvaranje, naime, uvjerenja da neke prepreke u utvrđivanju tekstovnih korpusa novijega hrvatskoga predinformatičkoga razdoblja ipak nisu nesavladive moglo bi pridonijeti oživljavanju istraživačkih postupaka što su odavno napušteni kao preambiciozni i neprovedivi. Prihvati li se taj zaključak, nadam se da bi se – ne samo na Hergešićevu tragu, nego i u drugim istraživačkim smjerovima – hrvatska komparatistika i srodne struke mogle upustiti u, slikovito rečeno, proširenje svoje osnove radi postignuća veće stabilnosti cijele građevine.

OSNOVNA LITERATURA

- M. Beker, *Uvod u komparativnu književnost*, Zagreb 1995.
- D. Detoni-Dujmić (D.D.D.), »Hergešić, Ivo«, u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, Zagreb 2002.
- I. Hergešić, *Hrvatske novine i časopisi do 1848.*, Zagreb 1936.
- I. Hergešić, *Poredbena ili komparativna književnost*, Zagreb 1932.
- Izabrana književna djela Ive Hergešića*, sv. 1–5, Zagreb 2005.
- C. Jelavich, »The Importance of the Leksikografski zavod to the Scholar«, u: *Slavic Review*, Chicago 1962., br. 2.
- B. Roberts, *Biographical Research*, Buckingham–Philadelphia 2002.
- D. Sečić, »Doprinos Mate Ujevića razvoju hrvatske bibliografije«, u: *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, Zagreb 2004., br. 3–4.
- D. Stanić (Ivan Negrišorac), »Preporod srpske biografistike«, u: *Letopis Matice srpske*, Novi Sad 2006., sv. 6. *The Turn to Biographical Methods in Social Science*, London–New York 2000.

ON HERGEŠIĆ'S TRAIL: HOW TO ESTABLISH TEXTUAL CORPORA OF LATE CROATIAN PRE-INFORMATICAL ERA?

Filip Hameršak

The Miroslav Krleža Lexicographic Institute, Zagreb

SUMMARY: Inspired by Ivo Hergešić's birth-centennial (1904–1977), author strives to incite attention to some research procedures and accessories that in spite of their potential as a starting point for various scientific approaches are not sufficiently used in Croatian Comparative Literature and other similar fields. The text is based on methodological propositions of Hergešić himself (he is renowned as a founder of Comparative Literature in Croatia) as well as on author's experience gained during editorial work on Croatian Biographical Lexicon.

Keywords: Ivo Hergešić, Comparative Literature, biography, bibliography, textual corpus, Croatia